Ki metélte körül Ábrahámot?

Biró Tamás

ELTE BTK Asszириológiai és Hebraisztikai Tanszék

biro.tamas@btk.elte.hu

https://birot.web.elte.hu/

Biró Tamás

Ki metélte körül Ábrahámot?

A bibliai leírásból (1Mózes 17) nem derül ki, hogy ki is metélte körül Ábrahámot. A többször használt igealak passzív ('körülmetéltetett'), esetleg mediális ('körülmetélődött') jelentéssel bír. A válasz keresése közben felvonultatjuk a bibliatudomány teljes arzenálját, az ókori vallástörténettől a kortárs rituselméletekig. Lehet, hogy Isten maga, esetleg Ábrahám? Sém vagy Malkicedek? És miért merül fel egyáltalán ez a kérdés?

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

1. Midőn Ábrám kilenczvenkilencz éves volt, megjelent az Örökkévaló Ábrámnak és mondta neki: Én vagyok Isten, a Mindenható, járj előttem és légy feddhetetlen; 2. hogy adjam szövetségemet közöttem és közötted és megsokasítsalak igen nagyon. 3. És leborult Ábrám az arczára; Isten pedig beszélt vele, mondván: 4. Az én szövetségem íme veled van, és leszel majd népek tömegének atyjává; 5. s ne hívják többé a te nevedet Ábrámnak, hanem legyen a te neved Ábrahám, mert népek tömegének atyjává teszlek. 6. És megszaporítlak téged igen nagyon és teszlek népekké, és királyok fognak tőled származni.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

7. És megállapítom szövetségemet közöttem és közötted meg magzatod között, utánad, az ő nemzedékeiken át, örök szövetségül, hogy legyek Istenül neked és magzatodnak utánad. 8. És adom neked s magzatodnak utánad tartózkodásod országát, Kanaán országát, örök birtokul; én leszek nekik Istenül. 9. És mondta Isten Ábrahámnak: Te pedig a szövetségemet megőrizd, te és magzatod utánad, az ő nemzedékeiken át.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

10. Ez az én szövetségem, melyet megőrizzetek, köztem és köztetek és magzatod között utánad: Metéltessék körül nálatok minden férfi-személy. 11. Metéltessetek körül előbőrötök húsán és legyen szövetség jeléül köztem és köztetek. 12. Nyolcz napos korában metéltessék körül nálatok minden férfiszemély, nemzedékeiteken át; házban született vagy bármely idegentől pénzen vett szolga, a ki nem a te magzatodból való: 13. körülmetéltessék házadnak szülöttje és a kit pénzeden vettél, és legyen szövetségem a testeteken örök szövetségül. 14. A körülmetéletlen férfiszemély pedig, a ki nem metéli körül előbőrének húsát, irtassék ki azon lélek a népéből; szövetségemet megbontotta. ¶

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

15. És mondta Isten Ábrahámnak: Száraj feleségednek ne hívjad nevét Szárajnak, hanem Sára legyen a neve. 16. És megáldom őt és adok is tőle neked fiút; megáldom, hogy nemzetekké legyen, népek királyai lesznek tőle. 17. Akkor leborult Ábrahám az arczára és nevetett; és mondta szívében: Vajon száz éves embernek szülessék-e, avagy Sára, vajon kilenczven éves korában szüljön-e? 18. És szólt Ábrahám Istenhez: Vajha Ismaél élne a te színed előtt! 19. És mondta Isten: De bizony, Sára, a te feleséged szül neked fiút és nevezd őt Izsáknak; és megállapítom szövetségemet vele örök szövetségül, magzata számára ő utána.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

20. Ismaél felől pedig meghallgattalak; íme megáldom, megszaporítom és megsokasítom őt igen nagyon: tizenkét fejedelmet fog nemzeni és teszem őt nagy néppé. 21. De szövetségemet megállapítom majd Izsákkal, a kit Sára fog neked szülni ez időtájt, a jövő esztendőben. 22. Midőn befejezte beszédét vele, fölszállt Isten Ábrahámtól.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

23. És vette Ábrahám a fiát, Ismaélt, és háza minden szülöttjét és minden pénzen vett szolgáját, minden férfiszemélyt Ábrahám házának emberei között és körülmetélte előbőrük húsát ugyanazon a napon, melyen beszélt vele Isten. 24. És Ábrahám kilenczvenkilencz éves volt, midőn körülmetéltetett előbőrének húsán; 25. fia Ismaél pedig tizenhárom éves volt, midőn körülmetéltetett előbőrének húsán. 26. Ugyanazon a napon metéltetett körül Ábrahám és fia Ismaél, 27. meg mind a házának az emberei, házban született vagy idegentől pénzen vett szolga, körülmetéltettek vele együtt. ¶

Akkor most ki metélte körül Ábrahámot?

Hours of Louis de Laval, France ca. 1480.
BnF, Latin 920, fol. 56v

Circumcision of Abraham (Bible of Jean de Sy)
Kb. 1355-1357. *Wikimedia Commons.*

Eltérő módszertanok, eltérő válaszok

A szöveget sokszor olvassuk újra, eltérő nézőpontokból:

- Filológia, nyelvészet
- Vallástörténet
- Szövegkritika
- Recepciótörténet
- Vallástudomány, rituselmélet

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

1. Midőn Ábrám kilenczvenkilencz éves volt, megjelent az Örökkévaló Ábrámnak és mondta neki: Én vagyok Isten, a Mindenható, járj előttem és légy feddhetetlen; 2. hogy adjam **szövetségemet közöttem és közötted** és megsokasítsalak igen nagyon. 3. És leborult Ábrám az arczára; Isten pedig beszélt vele, mondván: 4. Az én szövetségem íme veled van, és leszel majd népek tömegének atyjává; 5. s ne hívják többé a te nevedet Ábrámnak, hanem legyen a te neved Ábrahám, mert népek tömegének atyjává teszlek. 6. És megszaporítlak téged igen nagyon és teszlek népekké, és királyok fognak tőled származni.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

7. És megállapítom **szövetségemet közöttem és közötted meg magzatod között**, utánad, az ő nemzedékeiken át, örök szövetségül, hogy legyek Istenül neked és magzatodnak utánad. 8. És adom neked s magzatodnak utánad tartózkodásod országát, Kanaán országát, örök birtokul; én leszek nekik Istenül. 9. És mondta Isten Ábrahámnak: Te pedig a **szövetségemet megőrizd**, te és magzatod utánad, az ő nemzedékeiken át.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

10. **Ez az én szövetségem**, melyet megőrizzetek, köztem és köztetek és magzatod között utánad: **Metéltessék körül** nálatok minden férfi-személy. 11. **Metéltessetek körül** előbőrötök húsán és legyen szövetség jeléül köztem és köztetek. 12. Nyolcz napos korában **metéltessék körül** nálatok minden férfiszemély, nemzedékeiteken át; házban született vagy bármely idegentől pénzen vett szolga, a ki nem a te magzatodból való: 13. **körülmetéltessék** házadnak szülöttje és a kit pénzeden vettél, és legyen szövetségem a testeteken örök szövetségül. 14. A körülmetéletlen férfiszemély pedig, a ki nem **metéli körül** előbőrének húsát, irtassék ki azon lélek a népéből; szövetségemet megbontotta. ¶

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

10. **Ez az én szövetségem**, melyet megőrizzetek, köztem és köztetek és magzatod között utánad: **Metéltessék körül** nálatok minden férfi-személy. 11. **Metéltessetek körül** előbőrötök húsán és legyen szövetség jeléül köztem és köztetek. 12. Nyolcz napos korában **metéltessék körül** nálatok minden férfiszemély, nemzedékeiteken át; házban született vagy bármely idegentől pénzen vett szolga, a ki nem a te magzatodból való: 13. **körülmetéltessék** házadnak szülöttje és a kit pé[illegible] és legyen szövetségem a testeteken örök szövetsé[illegible] 14. A körülmetéletlen férfiszemély pedig, a ki nem **metéli körül** előbőrének húsát, irtassék ki azon lélek a népéből; szövetségemet megbontotta. ¶

…aki nem metéltetik körül előbőrének húsánál…

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

15. És mondta Isten Ábrahámnak: Száraj feleségednek ne hívjad nevét Szárajnak, hanem Sára legyen a neve. 16. És megáldom őt és adok is tőle neked fiút; megáldom, hogy nemzetekké legyen, népek királyai lesznek tőle. 17. Akkor leborult Ábrahám az arczára és nevetett; és mondta szívében: Vajon száz éves embernek szülessék-e, avagy Sára, vajon kilenczven éves korában szüljön-e? 18. És szólt Ábrahám Istenhez: Vajha Ismaél élne a te színed előtt! 19. És mondta Isten: De bizony, Sára, a te feleséged szül neked fiút és nevezd őt Izsáknak; és megállapítom **szövetségemet** vele örök szövetségül, magzata számára ő utána.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

20. Ismaél felől pedig meghallgattalak; íme megáldom, megszaporítom és megsokasítom őt igen nagyon: tizenkét fejedelmet fog nemzeni és teszem őt nagy néppé. 21. De szövetségemet megállapítom majd Izsákkal, a kit Sára fog neked szülni ez időtájt, a jövő esztendőben. 22. Midőn befejezte beszédét vele, fölszállt Isten Ábrahámtól.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

23. És vette Ábrahám a fiát, Ismaélt, és háza minden szülöttjét és minden pénzen vett szolgáját, minden férfiszemélyt Ábrahám házának emberei között és **körülmetélte** előbőrük húsát ugyanazon a napon, melyen beszélt vele Isten. 24. És Ábrahám kilenczvenkilencz éves volt, midőn **körülmetéltetett** előbőrének húsán; 25. fia Ismaél pedig tizenhárom éves volt, midőn **körülmetéltetett** előbőrének húsán. 26. Ugyanazon a napon **metéltetett körül** Ábrahám és fia Ismaél, 27. meg mind a házának az emberei, házban született vagy idegentől pénzen vett szolga, **körülmetéltettek** vele együtt. ¶

Nifal (נפעל) igetörzs

הִמָּוֹל לָכֶם (Gen 17,10), וּנְמַלְתֶּם (v. 11), יִמָּוֹל (v. 12), הִמָּוֹל יִמָּוֹל (v. 13)
בְּהִמֹּלוֹ (v. 24 és 25) נִמָּוֹל (v. 26) stb.

- Passzív: ’körülmetéltetett’

Nifal (נפעל) igetörzs

הִמָּוֹל לָכֶם (Gen 17,10), וּנְמַלְתֶּם (v. 11), יִמָּוֹל (v. 12), הִמָּוֹל יִמָּוֹל (v. 13)
בְּהִמֹּלוֹ (v. 24 és 25) נִמָּוֹל (v. 26) stb.

- Passzív: ’körülmetéltetett’
- Mediális: ’körülmetélődött’
- Reflexív: ’körülmetélte önmagát’
- Stativ: ’körül volt metélve’

Nifal (נפעל) igetörzs

הִמָּוֹל לָכֶם (Gen 17,10), וּנְמַלְתֶּם (v. 11), יִמּוֹל (v. 12), הִמָּוֹל יִמּוֹל (v. 13)

בְּהִמֹּלוֹ (v. 24 és 25) נִמּוֹל (v. 26) stb.

<u>Ki tette</u>? Ki a mondat ágense?

- Passzív: ’körülmetéltetett’ → nem tudjuk
- Mediális: ’körülmetélődött’ → senki
- Reflexív: ’körülmetélte önmagát’ → Ábrahám
- Stativ: ’körül volt metélve’ → ??

Mondatrészek: alany, tárgy, eszközhatározó…

(1) A férfi	összetörte	a vázát	a kalapáccsal.
(2) A férfi	összetörte	a vázát.	
(3) A kalapács	összetörte	a vázát.	
(4) A váza	összetört.		
(5) A szél	összetörte	a vázát.	
(6) # A kalapács	összetörte	a vázát	a férfival.

Mondatrészek: alany, tárgy, eszközhatározó…

(1) A férfi	összetörte	a vázát	a kalapáccsal.
(2) A férfi	összetörte	a vázát.	
(3) A kalapács	összetörte	a vázát.	
(4) A váza	összetört.		
(5) A szél	összetörte	a vázát.	
(6) # A kalapács	összetörte	a vázát	a férfival.

Ha (2) és (3) is jó, akkor (6) miért nem jó (1) analógiájára?

Mikor lehet alanyból eszközhatározó?

Tematikus szerepek: ágens, páciens, eszköz…

(1) A férfi	összetörte	a vázát	a kalapáccsal.
(2) A férfi	összetörte	a vázát.	
(3) A kalapács	összetörte	a vázát.	
(4) A váza	összetört.		
(5) A szél	összetörte	a vázát.	
(6) # A kalapács	összetörte	a vázát	a férfival.

Tematikus szerepek: ágens, páciens, eszköz…

(1) A férfi	összetörte	a vázát	a kalapáccsal.
(2) A férfi	összetörte	a vázát.	
(3) A kalapács	összetörte	a vázát.	
(4) A váza	összetört.		
(5) A szél	összetörte	a vázát.	
(6) # A kalapács	összetörte	a vázát	a férfival.

Ha (2) és (3) is jó, akkor (6) miért nem jó (1) analógiájára?

Nyelvekben szabály: ha ágens jelen van a mondatban, akkor alanyi pozícióba kerül!

Nifal (נפעל) igetörzs

הִמָּוֹל לָכֶם (Gen 17,10), וּנְמַלְתֶּם (v. 11), יִמּוֹל (v. 12), הִמָּוֹל יִמּוֹל (v. 13)

בְּהִמֹּלוֹ (v. 24 és 25) נִמּוֹל (v. 26) stb.

<u>Ki tette</u>? Ki a mondat ágense?

- Passzív: ’körülmetéltetett’ → nem tudjuk
- Mediális: ’körülmetélődött’ → senki
- Reflexív: ’körülmetélte önmagát’ → Ábrahám
- Stativ: ’körül volt metélve’ → ??

Ki metélte körül Ábrahámot?

Nyelvészeti alapon a kérdésre nincs egyértelmű válasz.

Vallástörténet

Olvassuk újra a szöveget!

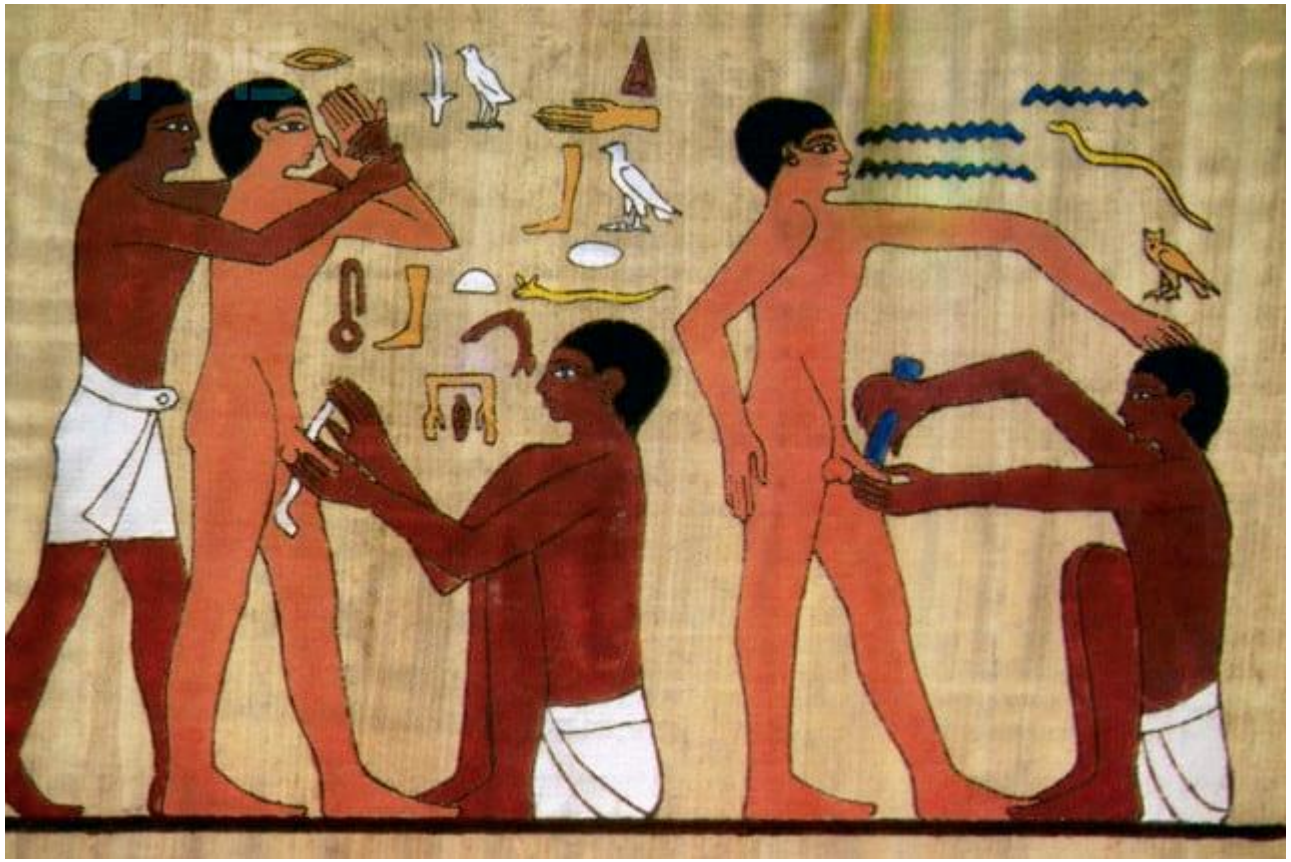

A körülmetélés mint elterjedt gyakorlat az ókori Közel-Keleten.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

20. Ismaél felől pedig meghallgattalak; íme megáldom, megszaporítom és megsokasítom őt igen nagyon: tizenkét fejedelmet fog nemzeni és teszem őt nagy néppé. 21. De szövetségemet megállapítom majd Izsákkal, a kit Sára fog neked szülni ez időtájt, a jövő eszten 22. Midőn befejezte beszédét vele, **fölszállt** Isten Ábrahámtól.

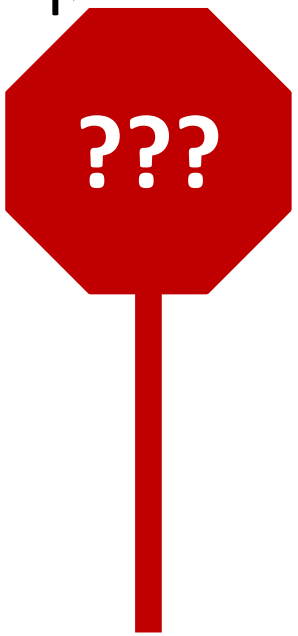

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Be[illegible]in Béla

1. Midőn Ábrám kilenczvenkilencz éves volt, **megjelent** az Örökkévaló Ábrámnak és mondta neki: Én vagyok Isten, a Mindenható, járj előttem és légy feddhetetlen; 2. hogy adjam szövetségemet közöttem és közötted és megsokasítsalak igen nagyon. 3. És leborult Ábrám az arczára; Isten pedig **beszélt vele**, mondván: 4. Az én **szövetségem** íme veled van, és leszel majd népek tömegének atyjává; 5. s ne hívják többé a te nevedet Ábrámnak, hanem legyen a te neved Ábrahám, mert népek tömegének atyjává teszlek. 6. És megszaporítlak téged igen nagyon és teszlek népekké, és királyok fognak tőled származni.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

7. És megállapítom szövetségemet közöttem és közötted meg magzatod között, utánad, az ő nemzedékeiken át, örök szövetségül, hogy legyek Istenül neked és magzatodnak utánad. 8. És adom neked s magzatodnak utánad tartózkodásod országát, Kanaán országát, örök birtokul; én leszek nekik Istenül. 9. És mondta Isten Ábrahámnak: Te pedig a szövetségemet megőrizd, te és magzatod utánad, az ő nemzedékeiken át.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

10. Ez az én szövetségem, melyet megőrizzetek, köztem és köztetek és magzatod között utánad: Metéltessék körül nálatok minden férfi-személy. 11. Metéltessetek körül előbőrötök húsán és legyen szövetség jeléül köztem és köztetek. 12. Nyolcz napos korában metéltessék körül nálatok minden férfiszemély, nemzedékeiteken át; házban született vagy bármely idegentől pénzen vett szolga, a ki nem a te magzatodból való: 13. körülmetéltessék házadnak szülöttje és a kit pénzeden vettél, és legyen szövetségem a testeteken örök szövetségül. 14. A körülmetéletlen férfiszemély pedig, a ki nem metéli körül előbőrének húsát, irtassék ki azon lélek a népéből; szövetségemet megbontotta. ¶

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Be[illegible]in Béla

15. És **mondta** Isten Ábrahámnak: Száraj feleségednek ne hívjad nevét Szárajnak, hanem Sára legyen a neve. 16. És **megáldom** őt és adok is tőle neked fiút; megáldom, hogy nemzetekké legyen, népek királyai lesznek tőle. 17. Akkor leborult Ábrahám az arczára és nevetett; és mondta szívében: Vajon száz éves embernek szülessék-e, avagy Sára, vajon kilenczven éves korában szüljön-e? 18. És szólt Ábrahám Istenhez: Vajha Ismaél élne a te színed előtt! 19. És **mondta** Isten: De bizony, Sára, a te feleséged szül neked fiút és nevezd őt Izsáknak; és megállapítom szövetségemet vele örök szövetségül, magzata számára ő utána.

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

20. Ismaél felől pedig meghallgattalak; íme megáldom, megszaporítom és megsokasítom őt igen nagyon: tizenkét fejedelmet fog nemzeni és teszem őt nagy néppé. 21. De szövetségemet megállapítom majd Izsákkal, a kit Sára fog neked szülni ez időtájt, a jövő eszten 22. Midőn befejezte beszédét vele, **fölszállt** Isten Ábrahámtól.

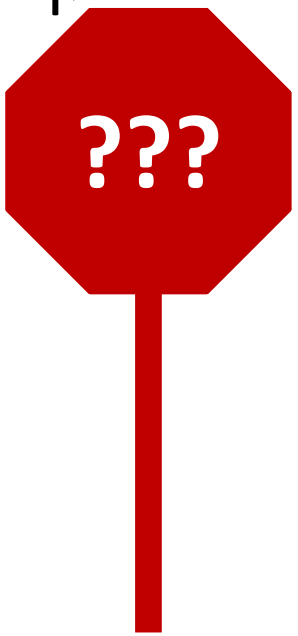

Gen 17

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

23. És vette Ábrahám a fiát, Ismaélt, és háza minden szülöttjét és minden pénzen vett szolgáját, minden férfiszemélyt Ábrahám házának emberei között és körülmetélte előbőrük húsát ugyanazon a napon, melyen beszélt vele Isten. 24. És Ábrahám kilenczvenkilencz éves volt, midőn körülmetéltetett előbőrének húsán; 25. fia Ismaél pedig tizenhárom éves volt, midőn körülmetéltetett előbőrének húsán. 26. Ugyanazon a napon metéltetett körül Ábrahám és fia Ismaél, 27. meg mind a házának az emberei, házban született vagy idegentől pénzen vett szolga, körülmetéltettek vele együtt. ¶

Ki metélte körül Ábrahámot?

Vallástörténeti válasz:

- egy antropomorf istenség…

… a szöveget ókori keleti vallástörténeti kontextusban olvasva.

A szöveg történetének javasolt narratívája: egy későbbi redaktor dezantropomorfizálta a szöveget, ezért tartalmaz passzív (nifal) igealakokat.

kritika ≠ kritika !

Szövegkritika

A bibliai szöveg története és a bibliatudomány a 19-20. században

• Szóbeli hagyományozás	*hagyománykritika*
↓	
• Műfajok	*formakritika*
↓	
• Források, töredékek	*forráskritika*
↓	
• Redakció	*redakciókritika*
↓	
• Kanononizáció	*kánonkritika*
↓	
• Olvasók az elmúlt 2000 évben	*recepciótörténet*
↓	
• Mai (identitással, ideológiával rendelkező) olvasó	*reader-centric kritikák*

Szövegkritika

Furcsaság a szövegben?

Javasolt magyarázat: a szöveg keletkezésére vonatkozó narratíva.

> Ausztrália, Bahrein, Kanada, Dánia, Németország, Hollandia, Kanada, Új-Zéland, Dél-Korea, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok kormánya péntek hajnalban közös nyilatkozatban jelezték, hogy az akció mögött konszenzus volt. A precíziós csapásoknak a közlemény szerint az volt a célja, hogy megsemmisítsék azokat a képességeket, amelyeket a húszik arra használnak, hogy a világkereskedelemre és a nemzetközi hajósok életére veszélyt jelentsenek a világ egyik legfontosabb vízi útvonalán. A szövetségesek szerint a céljuk továbbra is a feszültségek enyhítése és a stabilitás helyreállítása a Vörös-tengeren.

Cseke Balázs: Az USA és az Egyesült Királyság légicsapást mért a húszikra Jemenben. Telex, 2024. 01. 12.
https://telex.hu/kulfold/2024/01/12/egyesult-allamok-es-egyesult-kiralysag-legicsapas-huszi-legicsapas-jemen

Szövegkritika:
amikor beszúrnak valamit egy szövegbe

- Mi a furcsa a következő bekezdésben?

Több nemzetközi vezető, köztük Angela Merkel német kancellár, Emmanuel Macron francia államfő, Benjamin Netanjáhu izraeli miniszterelnök és Recep Tayyip Erdogan török elnök is elítélte a támadást. Christophe Castaner francia belügyminiszter a pittsburghi támadást követően éberségre sürgetett a zsinagógák körül (Franciaországnak az utóbbi éveknek több antiszemita támadással kellett megküzdenie). A floridai látogatáson tartózkodó Áder János köztársasági elnök is részvétét fejezte ki az áldozatoknak. A miniszter felkérte a prefektusokat, hogy helyezzék fokozott megfigyelés alá az imaházakat a hétvégén.

https://index.hu/kulfold/2018/10/28/pittsburgh_zsinagoga_antiszemita_meszarlas/

Szövegkritika:
amikor beszúrnak valamit egy szövegbe

- Mi a furcsa a következő bekezdésben?

Több nemzetközi vezető, köztük Angela Merkel német kancellár, Emmanuel Macron francia államfő, Benjamin Netanjáhu izraeli miniszterelnök és Recep Tayyip Erdogan török elnök is elítélte a támadást. Christophe Castaner francia belügyminiszter a pittsburghi támadást követően éberségre sürgetett a zsinagógák körül (Franciaországnak az utóbbi éveknek több antiszemita támadással kellett megküzdenie). A floridai látogatáson tartózkodó Áder János köztársasági elnök is részvétét fejezte ki az áldozatoknak. A miniszter felkérte a prefektusokat, hogy helyezzék fokozott megfigyelés alá az imaházakat a hétvégén.

(Megj.: Prefektusok Franciaországban vannak!)

- Olvassuk újra a bekezdést úgy, hogy kihagyjuk az utolsó előtti mondatot.

Szövegkritika:
amikor beszúrnak valamit egy szövegbe

- Mi a furcsa a következő bekezdésben? → **magyarázatra szoruló megfigyelés**

Több nemzetközi vezető, köztük Angela Merkel német kancellár, Emmanuel Macron francia államfő, Benjamin Netanjáhu izraeli miniszterelnök és Recep Tayyip Erdogan török elnök is elítélte a támadást. Christophe Castaner francia belügyminiszter a pittsburghi támadást követően éberségre sürgetett a zsinagógák körül (Franciaországnak az utóbbi éveknek több antiszemita támadással kellett megküzdenie). ~~A floridai látogatáson tartózkodó Áder János köztársasági elnök is részvétét fejezte ki az áldozatoknak.~~ A miniszter felkérte a prefektusokat, hogy helyezzék fokozott megfigyelés alá az imaházakat a hétvégén.

(Megj.: Prefektusok Franciaországban vannak!)

- Olvassuk újra a bekezdést úgy, hogy kihagyjuk az utolsó előtti mondatot.
- **Magyarázó narratíva a szöveg keletkezésére vonatkozóan**: az utolsó előtti mondatot utólag szúrták bele a szövegbe, de nem igazították hozzá a többit.

A bibliai szöveg története és a bibliatudomány a 19-20. században

- Szóbeli hagyományozás — *hagyománykritika*
- Műfajok — *formakritika*
- Források, töredékek — *forráskritika*
- Redakció — *redakciókritika*
- Kanononizáció — *kánonkritika*
- Olvasók — *recepciótörténet*
- Mai (ident… …ikező) olvasó — *reader-centric kritikák*

Olvassuk újra a szöveget, és keressünk különböző műfajokat benne!

Gen 17

Szerződés

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

1. Midőn Ábrám kilenczvenkilencz éves volt, megjelent az Örökkévaló Ábrámnak és mondta neki: Én vagyok Isten, a Mindenható, járj előttem és légy feddhetetlen; 2. hogy adjam szövetségemet közöttem és közötted és megsokasítsalak igen nagyon. ~~3. És leborult Ábrám az arczára; Isten pedig beszélt vele, mondván:~~ 4. Az én szövetségem íme veled van, és leszel majd népek tömegének atyjává; ~~5. s ne hívják többé a te nevedet Ábrámnak, hanem legyen a te neved Ábrahám, mert népek tömegének atyjává teszlek.~~ 6. És megszaporítlak téged igen nagyon és teszlek népekké, és királyok fognak tőled származni.

Gen 17

Szerződés

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

7. És megállapítom szövetségemet közöttem és közötted meg magzatod között, utánad, az ő nemzedékeiken át, örök szövetségül, hogy legyek Istenül neked és magzatodnak utánad. 8. És adom neked s magzatodnak utánad tartózkodásod országát, Kanaán országát, örök birtokul; én leszek nekik Istenül. 9. ~~És mondta Isten Ábrahámnak:~~ Te pedig a szövetségemet megőrizd, te és magzatod utánad, az ő nemzedékeiken át.

Érzelmek? Jogok és kötelezettségek!

Egy ókori szerződés részei:
- Preambulum: a szerződő felek, helyszín, időpont és a szerződéskötés létrejöttének a körülményei bemutatva.
- Egyik fél, majd másik fél kötelezettségei.
- Büntetés megszegés esetén. Jutalom betartás esetén.

Gen 17

Szerződés

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

10. Ez az én szövetségem, melyet megőrizzetek, köztem és köztetek és magzatod között utánad: Metéltessék körül nálatok minden férfi-
személy. 11. Metéltessetek körül előbőrötök húsán és legyen szövetség jeléül köztem és köztetek. 12. Nyolcz napos korában metéltessék körül nálatok minden férfiszemély, nemzedékeiteken át; házban született vagy bármely idegentől pénzen vett szolga, a ki nem a te magzatodból való: 13. körülmetéltessék házadnak szülöttje és a kit pénzeden vettél, és legyen szövetségem a testeteken örök szövetségül. 14. A körülmetéletlen férfiszemély pedig, a ki nem metéli körül előbőrének húsát, irtassék ki azon lélek a népéből; szövetségemet megbontotta. ¶

Gen 17

Családregény

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

15. És mondta Isten Ábrahámnak: Száraj feleségednek ne hívjad nevét Szárajnak, hanem Sára legyen a neve. 16. És megáldom őt és adok is tőle neked fiút; megáldom, hogy nemzetekké legyen, népek királyai lesznek tőle. 17. Akkor leborult Ábrahám az arczára és nevetett; és mondta szívében: Vajon száz éves embernek szülessék-e, avagy Sára, vajon kilenczven éves korában szüljön-e? 18. És szólt Ábrahám Istenhez: Vajha Ismaél élne a te színed előtt! 19. És mondta Isten: De bizony, Sára, a te feleséged szül neked fiút és nevezd őt Izsáknak; és megállapítom szövetségemet vele örök szövetségül, magzata számára ő utána.

Gen 17

Családregény

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

20. Ismaél felől pedig meghallgattalak; íme megáldom, megszaporítom és megsokasítom őt igen nagyon: tizenkét fejedelmet fog nemzeni és teszem őt nagy néppé. 21. De szövetségemet megállapítom majd Izsákkal, a kit Sára fog neked szülni ez időtájt, a jövő esztendőben. ~~22. Midőn befejezte beszédét vele, fölszállt Isten Ábrahámtól.~~

A szöveg gazdag az érzelmek kifejezésében

Gen 16:

Családregény

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

A családregény tágabb kontextusban:

16,15. (…) És szült Hágár Ábrámnak egy fiút, és elnevezte Ábrám fiát, a kit Hágár szült, Ismaélnek. 16. Ábrám pedig nyolczvanhat éves volt, midőn szülte Hágár Ismaélt Ábrámnak.

Gen 17

Családregény

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

1. Midőn Ábrám kilenczvenkilencz éves volt, megjelent az Örökkévaló Ábrámnak ~~és mondta neki: Én vagyok Isten, a Mindenható, járj előttem és légy feddhetetlen; 2. hogy adjam szövetségemet közöttem és közötted és megsokasítsalak igen nagyon.~~ –3. És leborult Ábrám az arczára; Isten pedig beszélt vele, mondván: 4. ~~Az én szövetségem íme veled van, és leszel majd népek tömegének atyjává;~~ 5. s ne hívják többé a te nevedet Ábrámnak, hanem legyen a te neved Ábrahám, mert népek tömegének atyjává teszlek. ~~6. És megszaporítlak téged igen nagyon és teszlek népekké, és királyok fognak tőled származni.~~

Gen 17

Családregény

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

15. ~~És mondta Isten Ábrahámnak:~~ Száraj feleségednek ne hívjad nevét Szárajnak, hanem Sára legyen a neve. 16. És megáldom őt és adok is tőle neked fiút; megáldom, hogy nemzetekké legyen, népek királyai lesznek tőle. 17. Akkor leborult Ábrahám az arczára és nevetett; és mondta szívében: Vajon száz éves embernek szülessék-e, avagy Sára, vajon kilenczven éves korában szüljön-e? 18. És szólt Ábrahám Istenhez: Vajha Ismaél élne a te színed előtt! 19. És mondta Isten: De bizony, Sára, a te feleséged szül neked fiút és nevezd őt Izsáknak; és megállapítom szövetségemet vele örök szövetségül, magzata számára ő utána.

Gen 17

Családregény

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

20. Ismaél felől pedig meghallgattalak; íme megáldom, megszaporítom és megsokasítom őt igen nagyon: tizenkét fejedelmet fog nemzeni és teszem őt nagy néppé. 21. De szövetségemet megállapítom majd Izsákkal, a kit Sára fog neked szülni ez időtájt, a jövő esztendőben. ~~22. Midőn befejezte beszédét vele, fölszállt Isten Ábrahámtól.~~

18,1. És megjelent neki az Örökkévaló Mamré terebinthusainál, ő pedig ült a sátor bejáratánál forró napon. 2. És fölemelte szemeit és látta, s íme három férfiú áll előtte (…)

érzelemdús

Gen 17

Családfa „lekönyvelése”

IMIT-fordítás (1898).
Ford.: Bernstein Béla

23. És vette Ábrahám a fiát, Ismaélt, és háza minden szülöttjét és minden pénzen vett szolgáját, minden férfiszemélyt Ábrahám házának emberei között és körülmetélte előbőrük húsát ugyanazon a napon, melyen beszélt vele Isten. 24. És Ábrahám kilenczvenkilencz éves volt, midőn körülmetéltetett előbőrének húsán; 25. fia Ismaél pedig tizenhárom éves volt, midőn körülmetéltetett előbőrének húsán. 26. Ugyanazon a napon metéltetett körül Ábrahám és fia Ismaél, 27. meg mind a házának az emberei, házban született vagy idegentől pénzen vett szolga, körülmetéltettek vele együtt. ¶

az érzelmek teljes hiánya

Ki metélte körül Ábrahámot?

Formakritika:

több szöveg mozaikja áll előttünk, nincs egyértelmű válasz.

- Mintha a családregényből kivágták volna a körülmetélés jelenetét.
- Megvan a megelőző szerződés, valamint az események lekönyvelése.

Recepciótörténet

Gen rabba 48:4-5

Rabbi Yitzḥak began: “You shall make for Me an altar of earth…[I will come to you and I will bless you]” (Exodus 20:21). Rabbi Yitzḥak said: [God said:] ‘If, regarding this person who built an altar in My name, I will reveal Myself to him and bless him, **Abraham, who circumcised himself** in my name, all the more so.’ “The Lord appeared to him in the plains of Mamre.”

Rabbi Levi began: “And a bull and a ram as peace offerings, to slaughter before the Lord…[for today the Lord appears to you]” (Leviticus 9:4). He [God] said: ‘If, regarding this person who sacrificed a bull and a ram to My name, I will reveal Myself to him and bless him, **Abraham, who circumcised himself** in my name, all the more so.’ “The Lord appeared to him in the plains of Mamre.”

Gen rabba 49:2

„Megkérdezte [Ábrám Istentől]: ki metél körül engem? Azt válaszolta: Saját magad. Ábrám azonnal megfogta a kést, és megragadta az előbőrét, hogy levágja, de megijedt, hogy túl idős. Mit tett a Szent-áldassék-Ő? Megfogta a kezét, és vele együtt vágta.”

Tanhuma Jelamedenu (Lekh lekha 17)

Rabbi Jismael mondta: […] Ábrahám ült, és azon gondolkodott, hogyan metéltetik körül, miután a Szent-áldassék-Ő ezt mondta neki: »és szövetségemet teszem közöttem és közötted« (1Móz 17,2). Hogyan folytatódik ez a vers? »És Ábrahám arcra borult« (1Móz 17,3). Amint Ábrahám arcra borult, a Szent-áldassék-Ő megjelölte azt a helyet, és egy skorpió megmarta őt. Ezt követően Ábrahám körülmetélve találta önmagát.

Sém és Malkicedek

- Pirké de-rabbi Eliezer:
  Sém, Noé fia metélte körül Ábrahámot és Jismáelt.
- Római Szent Hippolütosz egyházatya (3. század eleje):
  Malkicedek, Sálem papja (vö. Gen 14,18) metélte körül Ábrahámot.

+ Létező rabbinikus hagyományok:
  Sém körülmetélve született.
  Sém = Malkicedek.

Vallástudomány, rituselmélet

„Csak körülmetélt metélhet körül”?

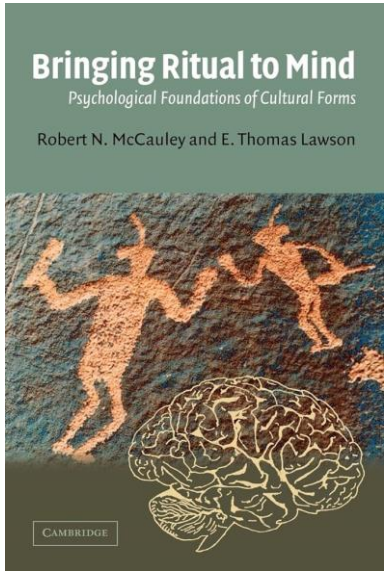

- Thomas Lawson és Robert McCauley: kognitív vallástudomány rituselmélete.
- Rítus = cselekvés. Ágens, páciens, eszköz… közül valamelyik speciális.
- „Rituális kompetencia” a *Homo sapiens* egyedeiben, miszerint:
- … ha a körülmetélés egy átmeneti rítus, beavatási szertartás, akkor:
- … az érvényes rítushoz a cselekvés ágensének speciálisnak kell lennie:
    - Maga az istenség.
    - Pap, aki jogosult az istenség képviselőjeként résztvenni a rítusban.
    - Olyan személy, aki maga is keresztülesett ezen a szertartáson.

Ki metélte körül Ábrahámot?

<u>Lehetséges válaszok</u>:

- Isten maga
- Isteni csoda (pl. skorpió által)
- Malkicedek, Salem királya, a Legfelsőbb Isten papja
- Sém, Noé fia, aki maga körülmetélten született

<u>Nem lehetséges válaszok</u>:

- Sára
- Jismael
- Hágár
- Damaszkuszi Eliézer
- Ábrahám egy állata
- …

Ki metélte körül Ábrahámot?

<u>Lehetséges válaszok</u>:

- Isten maga
- Isteni csoda (pl. skorpió által)
- Malkicedek, Salem királya, a Legfelsőbb Isten papja
- Sém, Noé fia, aki maga körülmetélten született

Ábrahám isteni parancsra

<u>Nem lehetséges válaszok</u>:

- Sára
- Jismael
- Hágár
- Damaszkuszi Eliézer
- Ábrahám egy állata
- …

Ábrahám saját maga

Saját maga: miért?

Ábrahám saját magát metélte körül

- Ezt evidenciaként kezeli a zsidóság. Miért?

1. Ábrahám körülmetélése = a körülmetélés rítus prototípusa.
   - Az önmagát körülmetélő Ábrahám a legjobb előkép:
     a parancsolatot aktív ágensként, isteni utasításra végrehajtó zsidó.
2. Halákhikusan korrekt felfogás: bárki végezhet körülmetélést.
   De az intuitív felfogás: a körülmetélőnek speciálisnak kell lennie.
   - Körülmetélés rekurzív láncolata, visszavezetve Ábrahámig.
     Az önmagát körülmetélő Ábrahám: a láncolat legjobb elindítója?

Köszönöm a figyelmet

Biró Tamás

ELTE BTK Asszириológiai és Hebraisztikai Tanszék

biro.tamas@btk.elte.hu

https://birot.web.elte.hu/